

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111'373

МІЖМОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ У ФОРМУВАННІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Роман Помірко, Роман Дудок

*Львівський національний університет імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, 79000, Львів)*

Розглянуто роль міжмовної інтерференції у формуванні суспільно-політичної термінології, яка призводить до певної реорганізації її фонетичної, граматичної чи лексичної систем. Проаналізовано такі типи запозичень, як калькування, мовна асиміляція; у запозичених суспільно-політичних термінах висвітлено особливості семантичної контамінації та семантичної атракції.

Ключові слова: суспільно-політична термінологія; мовна інтерференція; мас медійний дискурс; семантична контамінація; семантична атракція; іншомовні терміни; інтернаціоналізми.

Сучасна мовознавча наука визнає, що один із найважливіших зовнішніх чинників мовних змін і розвитку мови – контактування мов. Тому мовні контакти мовознавці сьогодення розглядають як один з аспектів творчості у мові. Важливим завданням сучасного термінознавства є дослідження особливостей функціонування запозиченого терміна, переосмислення його семантики внаслідок входження в іншу мову (семантична контамінація) тощо.

Міжмовні контакти народів зумовлюють культурний обмін і мовну взаємодію. У різні історичні періоди мовні контакти були різнобічними. Будь-яка мова в окремі періоди історії могла бути як продуцентом, так і реципієнтом ареальної й навіть інтернаціональної лексики [1].

Термінологія – це лексичний пласт, в якому найвиразнішими є мовні контакти, адже міжмовний взаємовплив розцінюють аналогічно до впливу культури одного народу на інший. Під *інтерференцією* мов розуміємо всі зміни на всіх рівнях мовної системи, які відбуваються внаслідок її взаємодії з іншою мовною системою. Англійська суспільно-політична термінологія як продуктивне джерело міжмовної інтерференції розвивається в умовах постійного впливу інших європейських мов, які стали головними джерелами її формування та поповнення. З-поміж питань, що потребують подальшого спеціального вивчення, – іншомовні впливи у процесі формування англійської суспільно-політичної термінології (далі СПТ), аналіз їхньої семантичної структури та функціонування у фаховому дискурсі.

Одним з провідних процесів, що засвідчують динаміку СПТ, є активізація процесу запозичення іншомовної лексики політичного змісту, зокрема, розширення сфери вживання спеціальної іншомовної термінології й поповнення її значною кількістю запозичень-неологізмів для позначення понять в політичному дискурсі. Активізація цього процесу пов'язана, передусім, зі змінами у сфері політичного життя, економіки, ментальності самих носіїв мови.

Безперечно, що найбільшу кількість запозичень в англійську мову становлять латинізми, як от:

– *agglomeration* < *лат. agglomerare* – приєдную, нагромаджую; *vibrator* – < *лат. vibro*) – тремчу, коливаюсь; *detector* – (< *лат. detector*) – відкривач; *indication* – (< *лат. indicator*) – вказую, визначаю; *condensator* (< *лат. condensare*) – згущую; *transformation* – < *лат. transformo*) – перетворюю; *separation* – (< *лат.*) – *separatus* – відокремлювач, [8] тощо. Безсумнівно, латинські запозичення адаптувались до системи мови – реципієнта, пройшли складний і тривалий шлях, який триває й досі.

Доволі значна кількість термінів надійшла в англійську з французької: – *isolateur* (< *isoler* – роз'єднувати, відокремлювати; *filter* – (< *лат. fultra*, < *лат. filtrum* – повість; *computer* – < *лат. computo* – рахую, обчислюю. Серед них особливо представлена запозичена суспільно-економічної термінологія: *franchiseur (via) franchise*; *merchandiser (via) merchandise*; *perchiste (via) perchman*; *scripte (via) script*; *cabliste (via) cableman*; *groupiste (via) groupman*; *styliste (via) stylist et cetera* [9].

Варто зазначити, що увагу дослідників, передусім, акцентовано на аналізі семантичних запозичень, зміни їхньої семантичної структури в мові-реципієнті. Тут розрізняємо звуження та розширення значень, зокрема, як це проілюстровано на прикладі: *лат* < *pro-cesus* – процес, рух вперед, просування, урочистий вихід тощо.

На відміну від традиційного погляду на запозичення та калькування як складових частин мовної інтерференції, вважаємо, що запозичення, калькування та інтерференція – це окремі різновиди мовної взаємодії. Так, калькування – це порушення граматичного принципу складання слів у мові-реципієнті за зразком мови джерела, відхилення від норми однієї мови під впливом іншої. Передусім звернімо увагу на кальки, – це слова (терміни), які за структурою передають здебільшого повністю або частково мову-джерело. Так, для прикладу, до них відносимо англізми в іспанській мові:

– *Air conditioned* – *aire acondicionado* – кондиціоне;
– *Night club* – *club nocturno* – нічний клуб;
– *Hot dogs* – *perros (perritos) calientes* – хот-дог;
– *Via satellite* – *via satellite* – супутник (супутникова антена, телебачення, слово *via* тут має прийменникове значення (*mediante*)[9].

На наш погляд, Э. Хауген розробив найвдалішу класифікацію семантичних запозичень поділивши їх на чотири категорії: [4, с. 61–80]

1) *Запозичення серед гомологів (слів спільного походження).*

Таке явище трапляється серед слів, які мають спільний первинний зміст. Скажімо, багато понять християнської віри отримали назву завдяки запозиченням з іврити чи грецької. Так, відомий приклад: *ангел* в Біблії, (іврит.) слово *t'lk* “*посланець*” часто використовують у значенні “*ангел*”. Оскільки в грецькій мові не було жодного слова на означення – *ангел*, то перекладачі Біблії скопіювали з іврити значення терміна, на-

близивши його до грецького *angelos*. Згодом воно перейшло в латинську, а звідси в інші європейські мови;

2) *Запозичення серед аналогів.*

Це найпоширеніша категорія, що побутує між словами, які мають принаймні одну спільну сему та формальну схожість (позначення), що полегшує процес запозичення. До цього типу відносимо більшість прикладів, серед яких нове значення адаптується серед позначень, що семантично корелюють в одній або декількох семах. Для прикладу, іспанське слово *bagaje* запозичено з французької *bagage* (*bagaje*), розширило свій зміст за аналогією французької. Окрім значення “військове майно”, (*військове майно армії*), слово отримало зміст “будь-яке майно”, утворивши парадигму слів *bagaje/equipaje*;

3) *Розширення значення за умови присутності стилістичного засобу.*

Скажімо, у прикладі (*фр.*) *salon* – “простора кімната” отримало метонімічний смисл “зібрання, вечірка” з французької *salon* на іспанську *salon*, яке не втратило свого первинного значення;

4) *Запозичення серед омофонів.*

Тут ідеться, передусім, про процес серед термінів, які мають формальну, а не семантичну схожість. Доказом цього є зафіксований приклад у бразильському варіанті португальської мови: це стосується терміна *grosseria* – *грубість*, яке в англійській мові отримало смисл *grocery* *продуктовий магазин*; *німецьке drilling* – *дрилювання* в англійській мові отримало смисл *тренування*; *staff* – *штаб* як військовий термін та *staff* – *штат працівників*.

Отож, будь-яке запозичення з-поміж двох мов потребує, як необхідний реквізит, певного зв'язку між значеннями слів, що пришвидшує семантичну взаємодію термінів. Встановлення семантичних запозичень є своєрідною аналогією до взаємодії міжкультурних зв'язків і тенденції до зближення мовно культурних відносин. Паралельні метафори викликають особливий інтерес у процесах аналогії через подолання мовного бар'єру. Асоціація образів є такою очевидною, що зовсім не важко визнати, що та ж сама метафора чи метонімія виникли спонтанно і не пов'язані ні часом, ні відстанню, ні мовою, ні расою чи культурним рівнем [3, с. 73].

Наприклад, англійський вислів *eye of a needle* “вушко голки” має аналоги в різних мовах та діалектах, скажімо, в іспанській *ojo de una aguja*. Тому, коли в двох мовах збігаються фігуральні вислови, це лише суб'єктивно може вказувати на існування запозичення. Семантичні англізми в іспанській мові простежуємо на прикладі слова *руйнувати* (*arruinar*) у значенні “руйнувати”, слово *заморожувати* (*congelar*) щодо зарплат, цін (грошей) і т.д. Проте, аби уникнути поверхневих суджень, такі твердження потребують подальших ґрунтовних досліджень.

Зазначимо, що в цьому аспекті інколи трапляється концептуальне змішування значення, в якому не розрізняється сигніфікат варіанта і означення (*designacion*), що додатково ускладнює вивчення семантичних запозичень [5, с. 84]. Також зауважимо, що в мові-реципієнті слова не встигають інтегруватись або створити в ній важливі зміни. Подібне явище трапилося зі словом “*одинокість*” (*soledad*), під впливом португальської. У наведеному прикладі смисли дуже близькі, тому вживання одного замість іншого не викликає двозначності. Згодом *soledad/soledades* отримало низку додаткових смислів.

Отож, можемо стверджувати, що семантичні запозичення, спричиняють неологічний процес і є генераторами синонімів, омонімів, полісемічних структур тощо. Їх трансцендентність є не менш інтенсивною, ніж та, яка створюється лексичними запозиченнями. Сучасні дослідження висвітлюють шляхи *прихованих запозичень*, які входять у мову менш помітно, так би мовити, “невидимим експортом”. Тут, без сумніву, є причина, яка виявляється значущою: відсутність в англійській мові запозичень з мов, що зберегли, чи продовжують зберігати тісний контакт з англійською [6, с. 123].

Відтак, міжмовні процеси, пов’язані з утворенням нових парадигм слів, суспільно-політичної термінології мають не лише внутрішньомовну основу, а й зовнішньомовну зумовленість. Вивчення, походження та розвиток окремих термінів, співвідношення автохтонного та запозиченого у суспільно-політичних термінологіях, уможливили їх еволюцію та становлення. Проникнення запозичених термінів до складу англійської мови залежало головно від нормандського мовного суперстрату, який поклав початок французько-англійським мовним контактам. Французькі запозичення проникали у ті сфери, в яких в англійській мові не вистачало власних засобів вираження. Це стало основною причиною проникнення в англійську мову багатьох французьких слів. Тому і нині існують англосаксонські *swine; sheep i belly* та французькі *pork; mutton i stomach* [7, с. 149].

Запозичення суспільно-політичної термінології є наслідком зближення націй на ґрунті економічних, політичних, наукових інтересів та міждержавних культурних зв’язків. Яскравим прикладом цього є численні французькі запозичення в англійській мові, які глибше проникають у товщу словникового складу, розгалужуючи свої семантичні зв’язки, абсорбуючи в себе все цінне.

Іншомовні запозичення, які належать до СПТ, є інтернаціональними термінологічними одиницями, які функціонують в інших мовах з тими самими суспільно-політичними значеннями, що й в англійській. Однак, будучи інтернаціональними термінами, вони одночасно є невід’ємною частиною англійської СПТ.

Основний корпус суспільно-політичних термінів формують не ізольовані слова або *іншомовні вкраплення*, а одиниці, які володіють широкими термінотвірним потенціалом. Тобто, вони слугують вихідним матеріалом для подальшого термінотворення, і зазвичай виступають у складі груп однокореневих термінологічних одиниць.

Звернімось до прикладів, більшість з яких володіють продуктивною термінотвірною структурою, причому не утворюються на ґрунті англійської мови, а запозичені у повній формі з інших мов: *agitation* (лат. *agitatio*) “*агітація*” (*agitator; agitate, agitational*); *repression* (лат.) *repression* “*пенесія*” (*represser; repress, repressive*); *corruption* (лат.) *corruption* “*корупція*” *corrupt, corruptive*); *religion* – *religare* (лат.) “*релігія*” (*religious, religioner; civilization* (фр.) *цивілізація, civilize, civilized*); *nation* (*national, nationalism, nationalist*) тощо [11].

Найчисленнішими серед них виявлено терміни, запозичені в англійську мову в готовому вигляді з інших мов – німецької *Politik*, французької *Bourgeoisie* тощо. Терміни цього типу набули в англійській мові суспільно-політичного значення в результаті іншомовних впливів. Це одиниці утворені як СПТ від інтернаціональних основ за допомогою англійських афіксів *грец. axiomatic – axioma; лат. militarismus – militaris* [11]. До наведених прикладів долучаємо поодинокі вихідні терміни, зовсім не вмотивовані у

своїй терміновірній структурі: *propaganda* (лат.) *propagare, propagandist, propagator, propagation*).

Окрему групу терміноодиниць, за нашими спостереженнями, утворюють функціонально залежні терміни, тобто багатозначні одиниці, суспільно-політичні значення яких відтворюються у процесі функціонування. Серед них виокремлюються інтернаціональні терміни, в яких суспільно-політичні значення є їхніми синонімами.

Так, *revolution* володіє основним значенням (*соціальна революція*), а також революція як *корінна зміна, або поворот у чомусь*. Тут спостерігаємо контекстуальну залежність, використовуючи *revolution* у значенні *корінний поворот у чомусь*, де термін отримує кінцеву завершеність та виражає об'єкт цих корінних змін. Додамо, що *revolution* у загальному значенні використовують як філософський термін, протиставляючи терміну *evolution*. Отже, утворюється корелятивна термінологічна пара *revolution революція – різкий стрибкоподібний перехід від одного стану до іншого, від однієї якості до іншої* та *evolution – еволюція як постійна якісна зміна*.

Аналогічно – *moral* володіє основним суспільно-політичним значенням *мораль, моральні принципи – a moral question; moral obligations; moral philosophy; moral standards* [10] *тощо*. До зазначеної групи відносимо також *party* (фр.) – *partie* з найуживанішим значенням *партія як політична організація*. Наводимо ще приклади: *idea* (гр. лат. *idea*) – *ідея, думка, поняття, уява, мала кількість*). Як філософський термін *idea* має два варіанти значення – найменування поняття *ідеї* у загальному аспекті, що *відображає дійсність у свідомості*, на відміну від самої дійсності та найменування ідей як *системи політичних і філософських учень й уявлень тої чи іншої епохи*.

Окрему групу первинних СПТ складають нечисленні, ізольовані іншомовні запозичення. Вони не володіють помітним терміновірним потенціалом в англійській мові та функціонують окремо від решти запозичень. У більшості це номенклатурні локально-історичні терміни на позначення подій або явищ конкретної історичної епохи і країни, її державних або суспільно-політичних інститутів, класів [2, с. 38–46]. У більшості такі іншомовні запозичення не мають чіткої термінологічної структури: *landlord – крупний англійський землевласник, капіталіст; landlordism – ідеологія крупних землевласників*.

Традиційно, у суспільно-політичній термінології, продуктивним залишається афіксальний спосіб термінотворення, де найтиповішою є *терміновірна суфіксація* та незначний відсоток префіксації. Значна кількість суфіксальних термінів досліджуваного корпусу – це одиниці з так званим *інтернаціональним суфіксом*. Залежно від своєї терміновірної моделі, вони номінують *властивості якості, стану*, тому відносно вихідного однокореневого терміна є вторинними варіативними утвореннями: *production – productivity; nation – nationality*.

За нашими спостереженнями, у процесах суспільно-політичного термінотворення беруть участь запозичення з широким семантичним обсягом, адже вони слугують вихідним лексичним матеріалом для утворення термінів різних спеціальних галузей. Скажімо, *action; collision* як СПТ вживають у контекстах, що вказують на відношення його значення до суспільно-політичних явищ, як от: *political action; collision of principles* тощо.

Наприклад, *basis* (гр. лат. *basis – основа, фундамент, базис, вихідний пункт*) використовують як математичний, геометричний і, відповідно, філософський терміни.

Філософський термін *basi*, який означає поняття базису, *тобто економічного устрою суспільства як основи політичних, правових, релігійних, художніх, філософських поглядів суспільства*, є метонімією, яка виникла на основі подібності означуваних понять – *основи, фундаменту і філософського базису – the basis of the argument* [8]. Отже, функція стилістичних засобів зводиться тут до увиразнення думки, створення експресії, виокремлення найсуттєвіших для адресата компонентів смислу.

Порівняно незначну групу складають запозичення, які використовують як суспільно-політичні терміни. Здебільшого це терміни з широкою семантикою, що належать до кількох термінологічних систем. Зазвичай, вони функціонально зумовлені, тобто залежні від конкретних умов термінологічного узусу: *segregation (racial, religious); parody on democracy – пародія на демократію*.

У процесах мовної інтерференції зустрічаємо чимало мовних фактів, які свідчать про те, що терміни, запозичені з однієї мови в іншу, повертаються у мову-джерело перетвореними згідно з особливістю мови, яка їх запозичила. Так, (фр) *entrevue*, яке ввійшло в англійську, трансформувалось на *interview*, і бумерангом повернулося у французьку вже як самостійна лексема із значенням і формою, що склались в англійській мові.

Зазначимо, що *суспільно-політичні терміносполучення*, які є структурно складними одиницями та володіють низкою семантичних і функціональних особливостей, заслуговують у перспективі окремого накового дослідження і, відповідно, публікації. За характером номінації, це різнотипні утворення, ступінь семантики яких залежить від лексичного складу їхніх членів. Саме іншомовні запозичення та міжмовні взаємини спричинили поповнення та збагачення англійської СПТ як на морфологічному, так і на семантично-функціональному рівнях.

З огляду на викладене вище, можемо підсумувати, що феномен *міжмовної інтерференції* у формуванні суспільно-політичної термінології належить до тих складних лексико-семантичних трансформацій, які трапляються у термінологічній системі сучасної англійської мови головно унаслідок мовних контактів, що впливають на еволюцію її термінологічного корпусу. Такий процес міжмовних взаємовпливів сприяє тенденції до глобалізації та інтернаціоналізації термінологічного суспільно-політичного фонду. Комплексне дослідження механізмів входження іншомовних термінів у сучасну фахову англійську мову, поповнення англійської суспільно-політичної термінології головно від норманського мовного суперстрату, інтенсифікація мовних взаємин, може бути перспективною подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Гринев С. В.* Исторический систематизированный словарь терминов терминоведения : учеб. пособ. / С. В. Гринев. – М. : Изд-во МПУ, 2000. – 144 с.
2. *Телия В. Н.* Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке. – М., 1981. – 269 с.
3. *Уфимцева А. А.* Слово в лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева. – М., 1968. – 272 с.
4. *Хауген Э.* Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – М., 1972. – Вып. 6. – С. 61–80.

5. *Хаютин А. Д.* Термин, терминология, номенклатура / А. Д. Хаютин. Самарканд, 1972. – 129 с.
6. *Хижняк С. П.* Соотношение экстра – и интраязыковых факторов в формировании и развитии терминосистем (на материалах русской и английской юридической терминологии): дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Хижняк Сергей Петрович. – Саратов, 1986. – 221 с.
7. *Цаголова Р. С.* Системное исследование терминологии политической экономии: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра наук : 10.02.04 “Германские языки” / Р. С. Цаголова. – М., 1988 – 45 с.
8. *Общественно-политическая лексика. Англо-русский словарь справочник* / ред. В. Н. Крупнов. – М.: Высш. шк. 1985. – 176 с.
9. *NTC’s MASS MEDIA Dictionary* by R.Terry Ellmore / National Textbook Company. – N.Y., 1992. – 500 p.
10. *Hornby A. S.* Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English / Albert Sidney Hornby. – Oxford : Oxford Press, 2001. – 792 p.
11. *The Oxford Dictionary of New Words.* – Oxford; New York: Oxford University Press, 1992. – 322 p.

Стаття надійшла до редколегії 01.12.2015 р.

Статтю прийнято до друку 20.02.2016 р.

LANGUAGE INTERFERENCE IN FORMATION OF SOCIAL AND POLITICAL TERMINOLOGY

Roman Pomirko, Roman Dudok

*Ivan Franko National University of Lviv
(1, Universitetska St., Lviv, 79000)*

The article is concerned with research of language interference in formation of social and political terminology that leads to a certain reorganization of its phonetic, grammar or lexical systems. Such types of borrowings as loan translation, language assimilation as well as the peculiarities of semantic contamination and semantic attraction in the borrowed social and political terms have been also analyzed.

Interlingual processes are associated with the formation of new paradigms of words. Socio-political terms are not only of intralingual basis, but are also conditioned by foreign language. Studying the origin and development of certain terms, the ratio of indigenous and borrowed in social and political terms enabled their evolution and development. The penetration of borrowed terms into the English depended mainly on the Norman superstrata, which marked the beginning of the French-English language contacts. French borrowings penetrated into the areas where the English language lacked its own means of expression. This was the main reason for the penetration of many French words into English.

Keywords: social and political terminology; language interference; mass media discourse; semantic contamination; semantic attraction; foreign terms; internationalisms.